

ZEEWOORDEN

Een speurtocht naar de naamsverklaring van zandbanken, geulen en andere 'zee-begrippen'

Heb je je wel eens afgevraagd waarom de zandbank 'Trapegeer' zo heet, of hoe de 'Kabeljauw' aan zijn naam gekomen is? Of bent u veeleer benieuwd naar de persoon achter de 'Thorntonbank' of naar de ontstaansgeschiedenis van de maritieme term 'kraaienest'? Geen nood, wij zochten de betekenis van de meest intrigerende zeewoorden voor je op en presenteren hieruit per editie van De Grote Rede twee termen: telkens één naam van een zandbank of geul op zee, en één niet-toponym. Met de hulp van een experten-team waagt De Grote Rede zich nu ook op het gladde ijs van de historische en etymologische woordverklaring en laat je meegenieten van de 'best professional judgment' van deze zeewoordenaars.

Roland Desnerck

Magda Devos

Jan Haspeslagh

Willem Lanzweert

Jan Parmentier

Jan Seys

Johan Termote

Tomas Termote

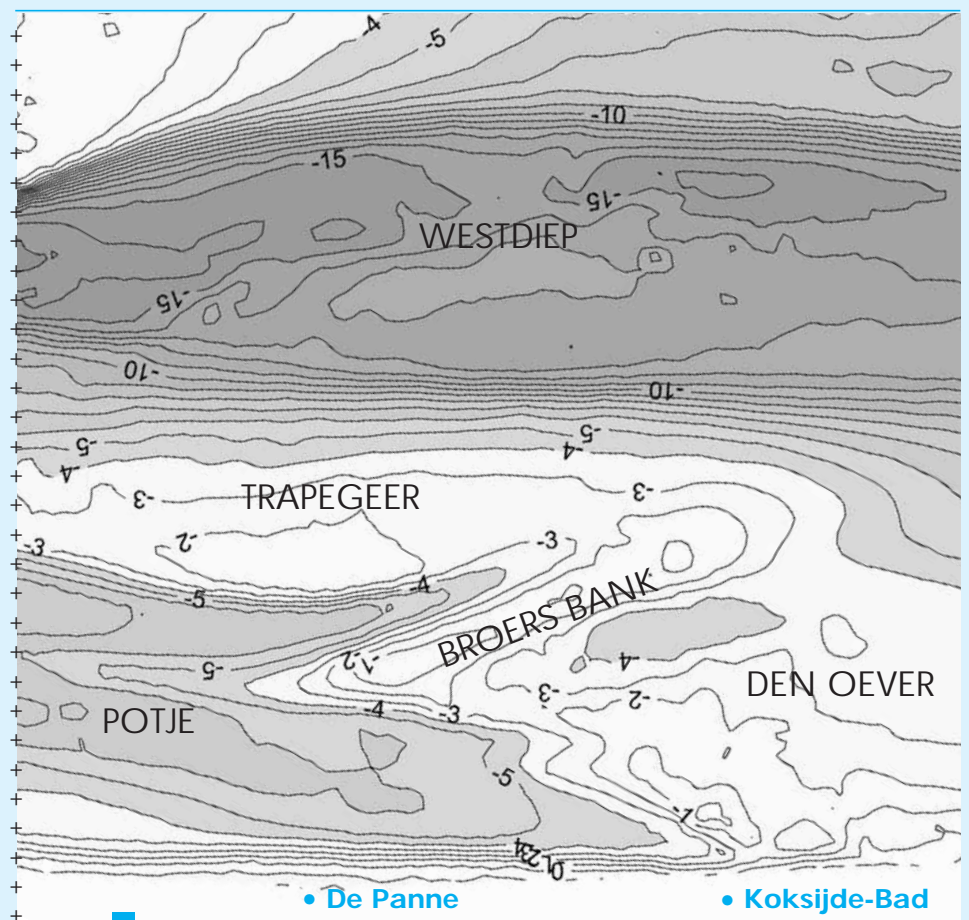
Carlos Van Cauwenberghe

TRAPEGEER

Inwoners van De Panne zullen deze ondiepe zandbank ongetwijfeld kennen. De Trapegeer is evenwijdig gelegen met de kustlijn op nauwelijks anderhalve kilometer van de zeedijk van De Panne. Deze ondiepte is nergens dieper dan 10 meter ten opzichte van het nulniveau en verbindt de zandbanken Hills Bank in het westen (ter hoogte van Bray-Dunes) met Den Oever in het oosten (ter hoogte van Koksijde). Op de kaart is duidelijk te zien dat het Trapegeer-Broers Bank-Den Oever zandbankcomplex als geheel de diepte van het Potje doet doodlopen op het strand van Koksijde.

Trapegeer in oude kaarten

De Trapegeer wordt voor het eerst vermeld, als *Traepegeere*, in de atlas van De Mey (1776). Voorheen ligt op een vergelijkbare plaats de zandbank genaamd *Cams*, *Camsbank*, *Kams* of *Noordercams* (bv. *Camsbank* op kaart Claes Jansz Visscher uit 1611-1621). Op dezelfde kaart, alsook op een kaart uit 1617 (Pieter van den Keere, gegraveerd in 1605) verschijnt wel al de benaming *Geere* voor een bank tussen Oostende en Nieuwpoort. Ook voor de kust van Walcheren is er reeds in 1633 (kaart van Henricus Hondius) sprake van een zandbank, genoemd *de geer*. Geen van beide banken lijken echter iets te maken te hebben met de later opduikende naam

De zandbank Trapegeer vormt samen met de Broers Bank en Den Oever een ondiep zandbankcomplex. Op de kaart is duidelijk te zien dat dit zandbankcomplex als geheel de diepte van het Potje doet doodlopen op het strand van Koksijde

Trapegeer. Sinds 1800 (cfr. kaart van Beautemps-Beaupré) heeft de huidige Trapegeer overigens nogal wat vormwijzigingen ondergaan, wat doet vermoeden dat deze bank ook vroeger reeds van uitzicht durfde te veranderen.

De term verklaard:

het grondwoord 'geer'

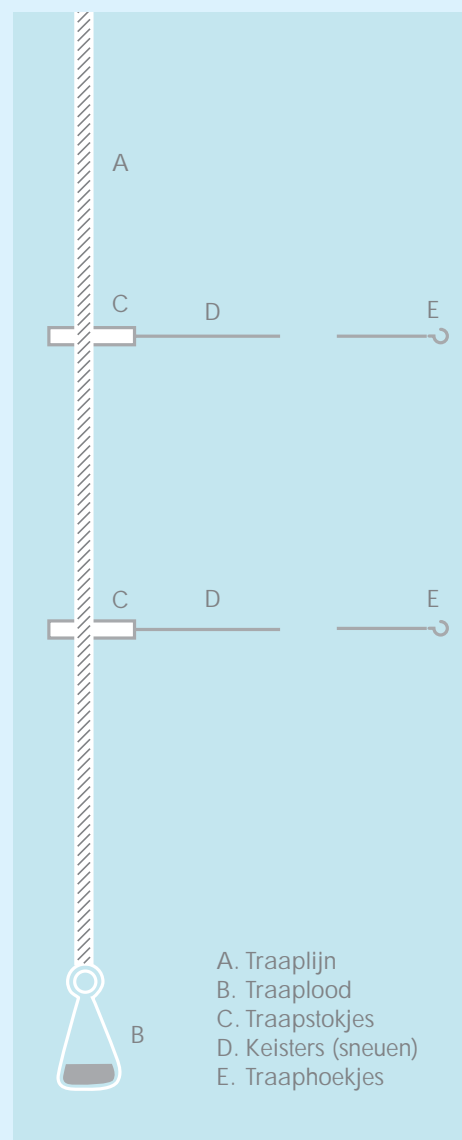
De naam *Trapegeer* is een samenstelling van *trape* en *geer*. Het grondwoord is het nog bekende *geer*, dat in zijn Germaanse voorgeschiedenis 'speer, spies, pijlpunt' betekende en in het tegenwoordige Nederlands toegepast wordt op diverse zaken met een schuine kant of met een spits toelopende vorm. Zo worden ook de vier planken met schuine zijden, die het zwaard vormen bij de Blankenbergse schuit, *geren* genoemd. Volgens Roxane Vandenberghe, in haar aflevering van het *Woordenboek van de Vlaamse dialecten* over de taal van de zeevisser, wordt "het punt waar twee zandbanken op het strand samenkomen en in elkaar overgaan" door de Zeebrugse vissers ook *geer* genoemd. Op zo'n punt loopt de *kelle* (= de mui) tussen de zandbanken inderdaad dood in een geervormige uitloper. In de landbouwwoordenschat van West- en Frans-Vlaanderen wordt onder *geer* vandaag nog een spits toelopend stuk land verstaan, een perceel met één of meer schuine zijden, alsook die schuine zijden zelf. Een *geer* of een *stik* (= akker) met *geren* is moeilijker te ploegen dan een rechthoekige blok land. Verder vinden we in de Vlaamse dialecten voor zulke akkers ook samenstellingen als *geerstuk*, *geeraker* en *geerveld*, terwijl met *geerhoek* en *geereind* het spitse uiteinde van zo'n stuk land wordt bedoeld. In de woordenschat van de naaister ten slotte heet *geer* elk van de vier (soms zes of acht) trapeziumvormig geknpte stukken stof die aaneengesikt worden tot een naar onderen wijd uitvallende rok. Ook in de naam *Trapegeer* zinspeelt *geer* op de schuinte in de vorm van de zandbank, of op het scherpe, geervormige uiteinde ervan.

... en het eerste deel 'traap'

Het eerste deel van *Trapegeer* (*traap*; in het West-Vlaams *trape*), gaat terug op het Westgermaanse *trappa*, toen al een benaming voor vallen en soortgelijke tuigen om ongedierte te vangen. Als zodanig komt het woord al voor in de zogenaamde *Lex Salica*, een verzameling Frankische wetteksten uit de zesde eeuw, die in het Latijn zijn opgesteld maar waarin af en toe zinnen in het Frankisch vertaald staan. Het woord is overgeleverd in de oudere stadia van alle Westgermaanse talen: in het Oudfries, het Oudengels, het Middelnederduits, het Middelhoogduits en het Middelnederlands, waar zowel *trappe* voorkomt als de thans nog gebruikelijke West-Vlaamse vorm *trape*, met gerekte klinker dus. Naast het West-Vlaams is het Engels de enige Westgermaanse taal die het woord tot op vandaag bewaard heeft: het Engelse *trap* deelt met zijn West-Vlaamse zusterwoord de algemene betekenis 'val om dieren te vangen'. Uit die algemene betekenis ging het woord zich op een aantal specifieke types van vangtuigen toespitsen. Eén daarvan is de West-Vlaamse toepassing op het vistuig waaraan *Trapegeer* herinnert; daarnaast slaat *trape* in het West-Vlaams ook op de val die men gebruikt om mollen, bunzings en wezels te vangen. Vandaar o.m. de samenstelling *molletrape*. In de kustdialecten wordt *trape* in figuurlijke zin gebruikt voor 'mond', waarbij dus de mond als een soort val wordt gezien, zoals in de uitdrukking 'Oed je traape 'houd je mond'.

Uit het zelfstandig naamwoord *trappe*, *trape* ontstond het Middelnederlandse werkwoord *trapan* voor 'vangen met behulp van een trappe of trape'. Ook het Engels heeft een werkwoord *to trap*, dat 'vangen, in de val lokken' betekent. In ons taalgebied komt dat werkwoord vandaag alleen nog voor in de West-Vlaamse visserstaal voor 'vissen met de traap'. Uit Middelnederlands *trapan* werd een nieuw werkwoord *betrapen* afgeleid, dat in de standaardtaal voortleeft als *betrappen*. Oorspronkelijk betekende dat werkwoord ook weer 'vangen' in de letterlijke zin, maar

naderhand ontwikkelde het de figuurlijke betekenis van 'betrappen, iemand die iets kwaads verricht verrassen of overvallen'.

- A. Traaplijn
- B. Traaplood
- C. Traapstokjes
- D. Keisters (sneuen)
- E. Traaphoekjes

Tot in het begin van de 20de eeuw was het trapan een veel gebruikte techniek om hoog zwemmende soorten als makreel, knorhaan, wijting of andere rondvis aan de haak of hoek te slaan. De traap werd vanop zeilsloepen gehanteerd, wanneer niet gekord kon worden vanwege te weinig wind (figuur: naar Desnerck & Desnerck 1976 - Vlaamse visserij en vissersvaartuigen)

Dat is ook de betekenis van *betrapen* in het tegenwoordige West-Vlaams. Het Westgermaanse *trappa* of een geëvolueerde vorm daarvan (*trappe*, *trape*) is al vroeg ontleend in het Romaanse taalgebied, en leeft nog verder in het huidige Frans: *attraper*, 'vangen'.

De traap als vistuig

Meer specifiek is *trapan* een oude manier van lijnvisserij, waarbij gebruik werd gemaakt van de zogenaamde *traap*. Dat is een vistuig, bestaande uit een *traaplijn* (een hennep touw van 1 cm diameter en tot 200 meter lang), een *traaplood* (een loden gewicht van vier tot vijf kilo om het vistuig op de gewenste diepte te houden), en 2 tot 3 *traapstokjes* of *-houtjes* waaraan de *keisters* (uit stevig garen vervaardigde lijntjes) zijn bevestigd,

die op hun beurt de *traaphaken* of *-hoekjes* dragen (zie illustratie). Tot in het begin van de 20ste eeuw was het trappen een veel gebruikte techniek om hoog zwemmende soorten als makreel, knorhaan, wijting of andere rondvis aan de haak of *hoek* te slaan. Vrijwel alle zeilvis-sloepen hadden een dergelijke *traap* aan boord, die werd aangewend als er niet gekord kon worden: m.a.w. als er onvoldoende wind in de zeilen was om het vistuig over de bodem te kunnen slepen maar wel genoeg om de *traap* op de gewenste waterdiepte te houden. De traapvisserij is als vorm van hoek-wantvisserij ongetwijfeld een zeer oude visserijmethode. Reeds in 1300 werden er te Kales (Calais) 55.000 stuks makreel ontscheept. Deze en andere vissoorten, werden gevangen met het hoekwant. De traapvisserij werd voornamelijk langs de kust bedreven. In volle diepe zee kon de methode niet worden toegepast en was men aangewezen op handlijnen, zoals de 'kollijn' die gehanteerd werd door de IJslandvaarders. Daarom lijkt de Trapegeer, als dicht bij de kust gelegen ondiepe bank, een ideale plaats om de traapvisserij te beoefenen.

Alternatieve verklaring: een val voor potvissen?

Op grond van de hierboven gegeven verklaring van de twee samenstellende bestanddelen kunnen we het geheel, *Trapegeer*, dus omschrijven als een 'geervormige zandbank, waar vaak met de *trape* gevist wordt'. Toch duikt af en toe ook een alternatieve verklaring op, waarbij *trape* niet zozeer verwijst naar het vistuig, maar naar de 'val' die deze onderzeese zandrug - samen met de Broers Bank en Den Oever - vormt voor gedesorienteerde walvissen. Immers, door toedoen van deze ondieptes loopt de vloedgeul van het Potje in oostelijke richting als het ware dood op het strand. Dit zou meteen de verklaring zijn waarom in de strandzone ter hoogte van Koksijde regelmatig potvissen stranden. Bijna alle potvissen die aan onze kust zijn gestrand in de 20ste (1954, 1989, 1991, 1994: 3 ex.) en 21ste eeuw (kadaver in 2004) deden dit te Koksijde (informatie Jan Haelters – BMM). Wel vreemd dat van de eeuwen daarvoor geen strandingen van potvissen bekend zijn te Koksijde...

ZANDBANK

Misschien lijkt het op het eerste zicht allemaal wat triviaal om een woord als *zandbank* te verklaren. Toch zit achter het simpele woord *zandbank* ook weer een boeiende verklaring!

De 'moeder' van alle banken

Het oudste spoor van het woord *bank* in de betekenis 'zandbank' vinden we in het toponymisch woordenboek van Karel De Flou. Daar wordt uit een bron van 1292 *banc d'outreau* aangehaald, voor een zandbank tegenover Outreau op de Noord-Franse kust vlak bij Boulogne. In het Middelnederlands woordenboek van Verwijs en Verdam vinden we *bank* en *zandbank* niet terug, maar wel het woord *zeebank*: het komt voor in een tekst uit Deventer van omstreeks 1370, waarin sprake is van *zeebanken* en *zeevisbanken*.

In oorsprong heeft het woord *bank* in *zandbank* dezelfde betekenis als in *zitbank*, *werkbank*, *toonbank* of *geldbank*.

Het woord komt in alle Germaanse talen voor en betekende oorspronkelijk 'heuvel-tje'. Vanuit die grondbetekenis werd *bank* overgedragen op allerlei zaken die, net zoals een heuvel, hoger liggen dan hun onmiddellijke omgeving. Die betekenis van 'verhevenheid' vinden we ook terug bij de Nederlandse woorden *zandbank* en *mosselbank*, alsook in het Engelse *bank*, dat 'oever' betekent. *Bank* voor de financiële instelling is ontleend aan het Italiaanse *banco*, dat net zoals het Nederlandse woord eerst zitbanken en vergelijkbare meubels aanduidde, waaronder ook de toonbank van de geldwisselaar op de markt. In de Middeleeuwen immers gebeurde bankieren op de markt, waar de geldwisselaars stonden met hun toonbanken. Met de groei van het bankwezen verhuisden financiële transacties naar een apart gebouw, dat zijn naam erfde van zijn artisanale voorloper op de markt. Dat de betekenis in Italië ontstaan is,

In oorsprong heeft het woord *bank* in *zandbank* dezelfde betekenis als in *zitbank*, *werkbank*, *toonbank* of *geldbank* en doelde het op een verhevenheid. *Bank* voor de financiële instelling is ontleend aan het Italiaanse *banco*, dat net zoals het Nederlandse woord eerst zitbanken en vergelijkbare meubels aanduidde, waaronder ook de toonbank van de geldwisselaar op de markt. In de Middeleeuwen immers gebeurde bankieren op de markt, waar de geldwisselaars stonden met hun toonbanken. Met de groei van het bankwezen verhuisden financiële transacties naar een apart gebouw, dat zijn naam erfde van zijn artisanale voorloper op de markt. Op de foto een 'bank' of wisseltafel uit de 16^e eeuw. (Illustratie uit: *De Bank in Europa*, o.l.v. Herman van der Wee, Uitgave Mercatorfonds, 1991)

VL

Synoniemen van zandbank zijn plaat en zandplaat. Beide komen voor in de Nederlandse standaardtaal en zijn ook ruim verspreid in de kustdialecten in Nederland. Alleen al in de Schelde tussen Vlissingen en Antwerpen treft men twintig zandbanken of slikken aan die eindigen op *-plaat* of *-platen*

is geen toeval. De Italianen waren immers de eerste bankiers van Europa. Ook het woord *bankroet* stamt uit het Italiaans, en wel uit *banca rotta*, dat letterlijk 'kapotte bank' en vandaar ook 'failliete bank' betekent. Het woord werd eerst ontleend in het Frans, als *banqueroute*, en die vorm vond kort daarop ingang in het Nederlands.

En wat met plaat of zandplaat?

Synoniemen van *zandbank* zijn *plaat* en *zandplaat*. Beide komen voor in de Nederlandse standaardtaal en zijn ook ruim verspreid in de kustdialecten in Nederland. Tal van zandbanken vóór de Nederlandse kusten dragen namen op *-plaat*. *Plaat* is ook algemeen gebruikelijk naast *bank* in de visserstaal van de Belgische Westkust. Wellicht kwam het vroeger langs de hele Belgische kust voor, maar werd het ten oosten van de IJzer overvleugeld door *bank*. Het woord *plaat* is een ontlending aan het Oudfranse *plate*, uit Laatlatijn *platta*, dat 'hard, plat voorwerp' betekent. Naast dat zelfstandig naamwoord stond in het Latijn een bijvoegelijk naamwoord *plattus*, dat

eveneens door bemiddeling van het Oudfrans in het Nederlands binnenkwam als *plat*, d.i. 'vlak, effen'. Vanuit zijn ruime basisbetekenis ontwikkelde *plaat* in het Nederlands tientallen toepassingen op allerlei harde, platte en vlakke zaken, gaande van een metalen plaat tot en met een zandbank. Veel zandbanken in de Nederlandse kustwateren dragen ook vandaag nog namen op *-plaat*, bv. *Bos-, Kabeljauw-, Noord-, Paarden-, Prinsen-, Roggen-, Speelmans-, Zeehondenplaat*. Dichter bij huis tonen kaarten van de Schelde tussen Vlissingen en Antwerpen alleen al twintig zandbanken of slikken die eindigen op *-plaat* of *platen*. Soms gingen zulke *-plaat*-namen nadien over op bewoonde plaatsen in poldergebied, die op voormalige zandplaten liggen, b.v. *Hoofdplaat* in Zeeuws-Vlaanderen aan de Westerschelde, en *Colijnsplaat* op Noord-Beveland aan de Oosterschelde. De oudste historische vermelding van *plaat* voor 'zandbank' is tamelijk jong: het woord komt voor zover wij weten niet voor in de Middelnederlandse woordenboeken, en duikt voor het eerst op aan het einde van de

16de eeuw, in het woordenboek van Kiliaan (editie van 1599, verschenen in Antwerpen bij de drukker-uitgever Christoffel Plantijn). Kiliaan omschrijft *plate* als 'bancke in de zee'. Dat *plaat* pas na de Middeleeuwen in een woordenboek is opgetekend, vormt natuurlijk geen bewijs dat het niet bestond in het Middelnederlands.